

ZENON JAGODA

O LITERATURZE
I ŻYCIU LITERACKIM
WOLNEGO MIASTA
KRAKOWA
1816-1846

STUDIA
DZIEWIĘTNASTOWIECZNE
ROK ROMANTYZMU 2022

**O LITERATURZE
I ŻYCIU LITERACKIM
WOLNEGO
MIASTA KRAKOWA
1816-1846**

D
STUDIA
DZIEWIĘTNASTOWIECZNE
ROK ROMANTYZMU 2022

ROK ROMANTYZMU
2022

TOM I

ZENON JAGODA

O LITERATURZE
I ŻYCIU LITERACKIM
WOLNEGO MIASTA
KRAKOWA
1816-1846

INSTYTUT
LITERATURY

KRAKÓW

© Copyright by Zenon Jagoda 2021

Redaktor naukowy serii: prof. dr hab. Bogusław Dopart
Opracowanie redakcyjne: Jadwiga Grodzicka

Okładkę projektował Lesław Sławiński
Wydanie II

ISBN 978-83-8138-535-0 (druk)
ISBN 978-83-8138-536-7 (on-line, pdf)
<https://doi.org/10.12797/9788381385367>

Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury,
Dziedzictwa Narodowego i Sportu w ramach projektu Kanon Polski

Okładkę opracowano na podstawie ilustracji dostępnej w serwisie Polona:
Hans Anton Williard (1832-1867), *Kraków* [przed 1867]

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87
e-mail: publishing@akademicka.pl
Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

INSTYTUT LITERATURY
ul. Smoleńsk 20/12, 31-112 Kraków
e-mail: wydawnictwo@instytutliteratury.eu
<https://sklep.instytutliteratury.eu/>

Spis treści

ROZDZIAŁ I. EKOLOGIA KULTUROWA ŻYCIA LITERACKIEGO RZECZYPOSPOLITEJ KRAKOWSKIEJ	9
<hr/>	
1. Ruch wydawniczy w Wolnym Mieście i w innych ośrodkach – Dane liczbowe dotyczące wydawnictw – Analiza porównawcza wydawnictw krakowskich i innych	9
2. Czasopisma – Dane liczbowe o rozwoju czasopiśmiennictwa w kraju – Pisma krakowskie a inne czasopisma – Ożywienie ruchu czasopiśmienniczego w okresie istnienia Wolnego Miasta – Debiuty na łamach krakowskich czasopism – Zawartość literacka pism krakowskich – Oddziaływanie prasy krakowskiej	15
3. Drukarnie w Rzeczypospolitej Krakowskiej – Brak wyraźnego postępu w rozwoju drukarstwa – Wydawnictwa ilustrowane – Zagadnienie tajnych druków	22
4. Upowszechnienie słowa drukowanego – Warunki handlu książkami – Księgarnie krakowskie – Zaopatrzenie księgarń w różnych okresach – Represje władz i policji – Korespondencja między rezydentem rosyjskim Sternbergiem, prezesem Senatu Hallerem i dyrektorem policji Guthem – Księgarnie jako ośrodki życia kulturalnego – Czytelnie publiczne i biblioteki prywatne	25
5. Teatr w Wolnym Mieście – Związki między teatrem a życiem literackim – Sukcesy sztuk Majeranowskiego i ich znaczenie – Repertuar romantyczny a publiczność krakowska – Teatr jako propagator określonych idei literackich	31
6. Cenzura krakowska i jej działalność – Zaostrzenie cenzury w latach trzydziestych – Majeranowski jako cenzor – Cenzura a życie literackie	36
7. Ośrodki życia literackiego w Krakowie – Salony arystokracji i mieszczaństwa – Salon starościny olbromskiej – Salon Potockich – Salon Ankwiczów – Znaczenie salonów dla życia literackiego – Domy Schugtów, Łukaszewicza i Librowskich – Wolnomularstwo krakowskie – Towarzystwo Naukowe Krakowskie – Kawiarnie i lokale publiczne – Uwaga końcowa	40
ROZDZIAŁ II. W STRONĘ PRZESZŁOŚCI NARODOWEJ (LATA 1815-1828)	51
<hr/>	
1. Wzrost znaczenia Krakowa w latach dwudziestych jako miasta pamiątek – Historyzm, narodowość, ludowość – Prekursorstwo Woronicza w zakresie upowszechnienia tych idei – Charakterystyka poglądów Woronicza na historię – Pobyty Woronicza w Krakowie w świetle opracowań	51
2. Woronicz jako poeta i biskup krakowski w latach 1815-1828 – Popularność autora <i>Sybilli</i> w różnych środowiskach	57
3. Salon Woronicza w Krakowie – Muzealny charakter pałacu biskupiego – Wyposażenie wnętrza – Receptje w salonie Woronicza – Atmosfera emocjonalnego patriotyzmu – Literatura krakowska w kręgu uroków salonu Woronicza	61

4. Historyzm w literaturze krakowskiej lat 1815-1828 – Tematyka utworów – Zgodność zapatrywań na historię Woronicza i pisarzy krakowskich tego okresu – Stanowisko Bandtkiego i Lelewela	66
5. Idee narodowości i ludowości w Krakowie – Udział literatury krakowskiej w propagandzie tych idei – Zwalczanie cudzoziemszczyzny – „Dziecięca choroba narodowości”	72
6. Kraków i jego okolice jako przedmiot zainteresowań poetów, pisarzy i malarzy – Zabytki krakowskiej architektury w poezji – Opisy okolic Krakowa – Znaczenie działalności pisarskiej Ambrożego Grabowskiego – Zwyczaje krakowskie	76
7. Tadeusz Kościuszko w literaturze krakowskiej – Pogrzeb Kościuszki w Krakowie – Budowa kopca i jej echa literackie	80
8. Znaczenie ostatniego okresu życia Woronicza	85

ROZDZIAŁ III. PRZEŁOM ROMANTYCZNY W KRAKOWIE.

JÓZEF ŁAPSIŃSKI (LATA 1828-1830) 89

1. Stosunek do romantyzmu w Wolnym Mieście przed 1830 r. – Utwory Mickiewicza w Krakowie – Młodzież krakowska wobec poezji wieszczki litewskiego	89
2. Dane biograficzne o Łapsińskim – Krótka kariera literacka poety – Przesłębstwo, kara i śmierć Łapsińskiego	91
3. Charakterystyka twórczości Łapsińskiego – Kompozycja I tomu <i>Poezji</i> – Łapsiński pod urokiem Mickiewicza – Funkcje elementów Mickiewiczowskich w jego poezji – Relikty tradycji oświeceniowej – Nawarstwienia sentymentalistyczne – Elementy romantyzmu – Orientalizm – Romantyczny stosunek do przyrody	93
4. Udział Krakowa w walce klasyków z romantykami – Twórczość Łapsińskiego pretekstem do wystąpień obrońców klasycyzmu – Stosunek dyskutantów do Mickiewicza i jego naśladowców – Artykuł A.-P. na łamach „Gońca Krakowskiego” – Załamanie się dyskusji o romantyzmie w połowie 1830 r.	107

ROZDZIAŁ IV. W ATMOSFERZE STARĆ IDEOWYCH (LATA 1831-1840) 113

1. Sytuacja w literaturze krajowej po roku 1831 – Pozycja Krakowa jako ośrodka literackiego w latach powstaniowych	113
2. Atmosfera walki ideowej w Krakowie – Miasto skupiskiem emigrantów – Kształtowanie się obozów politycznych w Krakowie – Obóz zachowawczy – Ugrupowania konspiracyjne – Polaryzacja poglądów społecznych	117
3. Nastroje rewolucyjno-demokratyczne – Stosunek do powstania listopadowego – Chłopicki celem ataków – <i>Szlachta</i> Ehrenberga jako wyraz przekonań politycznych młodzieży krakowskiej – Deklaracja polityczno-społeczna Goszczyńskiego w <i>Muzyce wojskowej</i> – Demokratyzm „Powszechnego Pamiętnika Nauk i Umiejętności” – Polityczny charakter rozprawy Goszczyńskiego <i>Nowa epoka poezji polskiej</i> – Demokratyczne akcenty w poglądach estetycznych Ehrenberga – Tendencje antyklerykalne w Krakowie – Propaganda nowych zasad religijnych – Utarczki ideowe na tle poglądów religijnych – Echa krakowskiego wolnomysłicielstwa w Poznaniu i w Krakowie u Wasilewskiego – Głos w dyskusji nad pierwiastkami religijnymi w poezji	123

-
4. Stosunek do przeszłości narodowej – Dwa sposoby patrzenia na historię – Kontakty Lelewela z Krakowem i oddziaływanie jego myśli – Krytycyzm w stosunku do przeszłości – Tendencje zwrotu ku sprawom aktualnym w literaturze – Dyskusje o powieści historycznej – *Katedra na Wawelu* Wasilewskiego jako połączenie tradycji pietystycznej i krytycznej – Motyw korowodu duchów u Goszczyńskiego i Wasilewskiego 133
5. Ruch słowianofilski w Krakowie i we Lwowie – Rola Leśława Łukaszewicza – Helcel i jego zainteresowania słowiańskie – Słowianofilstwo „Kwartalnika Naukowego” i „Powszechnego Pamiętnika Nauk i Umiejętności” – Objawy rozbieżności ideowych – Konsekwencje literackie ruchu słowianofilskiego – Dyskusja w „Tygodniku Krakowskim” – Wzmożone ataki na wpływy francuskie – Kampania „Powszechnego Pamiętnika Nauk i Umiejętności” o czystość i wzbogacenie języka polskiego – Zainteresowania badaczy i poetów folklorem podkrakowskim – Wędrowki po górach literatów i artystów krakowskich – Tendencje słowianofilskie i ludowe jedną z głównych cech życia literackiego w Krakowie w latach trzydziestych XIX w. 142

**ROZDZIAŁ V. NA PRZYKŁADZIE ANNY Z SCHUGTÓW TERLECKIEJ
(O UDZIALE KOBIET W ŻYCIU LITERACKIM KRAKOWA)** 153

1. Pisarki krakowskie dawniej i w czasach Rzeczypospolitej Krakowskiej 153
2. Biografia literacka Terleckiej – Atmosfera domu Schugtów – O pewnej legendzie literackiej – Twórczość drukowana i rękopiśmienna Terleckiej 156
3. Powieść Terleckiej o powstaniu listopadowym – Problemy społeczne – Stosunek do Krakowa i jego zabytków – Słowianofilstwo Terleckiej – Propozycje obyczajowe powieści a stosunek autorki do życia 163
4. Terlecka i Ehrenberg – Dwa zagadkowe wiersze – Poglądy młodzieży krakowskiej i ich wyraz w utworach Terleckiej 169
5. Kult Mickiewicza w Krakowie po powstaniu listopadowym – Stosunek poetki do autora *Do matki Polki* – Odpowiedź Schugtówny na wiersz Mickiewicza 171
6. Znaczenie twórczości pisarki dla badacza życia literackiego w Krakowie 177

**ROZDZIAŁ VI. U SCHYŁKU ISTNIENIA
RZECZYPOSPOLITEJ KRAKOWSKIEJ (LATA 1840-1846)** 179

1. Zastój i martwota w życiu gospodarczym, politycznym i kulturalnym w ostatnich latach istnienia Wolnego Miasta – Dembowski i Wężyk o Krakowie literackim tego czasu – Pisma literackie – Współpraca krakowian z czasopismami wielkopolskimi – Libera i Żygliński reprezentantami poezji krakowskiej lat 1841-1846 179
2. Problematyka twórczości Anny Libery Krakowianki – Jej sytuacja jako poetki w Krakowie – Samouctwo Libery – Krakowianka i Tańska – Polemika z Trentowskim – Poezje Żyglińskiego jako tło twórczości Wasilewskiego – Motyw ziemi polskiej jako grobu – Protest przeciwko istniejącej rzeczywistości – Recenzja Anielewskiego *Dumek i fantazji* Żyglińskiego 185

3. Wizyty Norwida i Pola w Krakowie – Wrażenia Norwida – Atmosfera kultu mogli Krakusa, Wandy i Kościuszki w Krakowie – Norwid a Franciszek Wężyk – Prawda dziejów Krakusa i Wandy dla Norwida – Związek wizyty Pola z kultem Kochanowskiego w Krakowie – Zabiegi Pola o wydanie księgi pamiątkowej ku czci Kochanowskiego – Wiersz Wężyka na odsłonięcie pomnika poety czarnoleskiego w katedrze na Wawelu – Wężyk o Polu i Pol o swoim pobycie w Krakowie	196
4. Rok 1846 – Działalność agitatorów wśród chłopstwa i jej literacki wyraz u Żyglińskiego – Nastroje antyszlacheckie i antimagnackie w przededniu wybuchu rewolucji – Publicystyka Dembowskiego w Krakowie podczas powstania – Współpraca młodego Waleriana Kalinki z Dembowskim – Udział innych pisarzy krakowskich w powstaniu – Aktorzy i teatr krakowski w dniach rewolucji – Pierwsze pokłosie literackie wypadków krakowskich i galicyjskich – Likwidacja Wolnego Miasta i śmierć najwybitniejszego jego poety E. Wasilewskiego	203
Tablice synchronistyczne	213
Bibliografia	235
Bogusław Dopart, <i>Zenon Jagoda</i> – „O literaturze i życiu literackim Wolnego Miasta Krakowa”. <i>Posłowie</i>	245
Nota od redakcji	251
Streszczenie	253
Summary	257
Indeks	261

Rozdział I

Ekologia kulturowa życia literackiego Rzeczypospolitej Krakowskiej

1

W dążeniu do uzyskania właściwego obrazu życia literackiego w Krakowie w latach 1815-1846 pożytecznym zabiegiem wydaje się wypunktowanie i oświetlenie – jeszcze przed dokładniejszą analizą problemów poszczególnych okresów – niektórych ogólniejszych zagadnień, ważnych dla rozumienia tendencji i warunków rozwoju tego życia w ramach osobliwej państwowości, jaką była Rzeczpospolita Krakowska. Niezbędna jest np. analiza ruchu wydawniczego w Krakowie i porównanie go ze stanem w tej dziedzinie w innych miastach, ocena rozwoju czasopiśmiennictwa, drukarstwa, potrzebne jest zapoznanie się z warunkami upowszechnienia kultury i sztuki, działalnością cenzury i naciskami władz politycznych, zwrócenie uwagi na różne ośrodki życia kulturalno-literackiego w stolicy „republiki”.

Na początek – uwagi o wydawnictwach krakowskich w latach 1815-1846. Z góry należy zastrzec, że wnioski, które można wyprowadzić z analizy i porównań ruchu wydawniczego w Krakowie i gdzie indziej, nie mogą mieć charakteru stwierdzeń całkowicie pewnych i niepodważalnych, zwłaszcza jeśli brać pod uwagę tylko liczby i zestawienia, bo znacznie ważniejsza wydaje się jakość niż ilość wydawanych pozycji. Ale z drugiej strony liczba wydawnictw jest także w jakimś stopniu wskaźnikiem intensywności życia kulturalnego i nie do pogardzenia argumentem w sporze o ogólne oceny wartości siły ekspansywnej Krakowa jako ośrodka życia umysłowego w omawianym okresie.

Wbrew pozorom i ustalonym opiniom, jakie się często pojawiały np. w prasie warszawskiej w pierwszej połowie XIX w., ruch wydawniczy w Rzeczypospolitej Krakowskiej na tle innych ośrodków nie przedstawiał się bynajmniej źle; tutejsza produkcja wydawnicza przewyższała, przynajmniej ilościowo, produkcję każdego z większych ośrodków polskich z wyjątkiem Warszawy i Wilna. Przez cały czas istnienia Wolnego Miasta ukazywało się tu więcej książek i wydawnictw niż we

Lwowie i w Poznaniu razem wziętych. Przeciętna ta utrzymuje się po uwzględnieniu wydawnictw ukazujących się w dobie żywego rozwoju ruchu kulturalnego w tych dwu ośrodkach pod koniec lat trzydziestych i w latach czterdziestych, kiedy Kraków pozostał przejściowo w tyle.

Dokładne dane liczbowe przedstawiają tabele 1-3, zestawione na podstawie bibliografii Estreicherów. Uwzględniają one liczby druków zwartych z lat nieparzystych okresu 1815-1846 według głównych i najbardziej czynnych ośrodków wydawniczych w Polsce i za granicą. W osobnej rubryce zgromadzono dane o drukach, których miejsca wydania nie da się ustalić.

Nie wszystkie spośród wydawnictw, rzecz jasna, miały jednakowy wpływ na kształtowanie się poziomu kulturalnego, gustów i upodobań, a także świadomości społecznej, politycznej i literackiej szerokich kół odbiorców. Toteż celowe wydaje się wyodrębnienie w tabeli 2 z ogólnej liczby druków pozycji o treści literackiej, naukowej, popularnonaukowej i publicystycznej. Pomija ta tabela wydawnictwa urzędowe, większość religijnych, gospodarskich i innych. Zabieg ten jest tym bardziej wskazany, że Kraków był, podobnie jak Warszawa, centrum administracyjnym i z racji jego „stołecznych” funkcji tutejsze drukarnie w większym, choć nie nadmiernie dużym stopniu zatrudnione były wydawaniem oficjalnych zarządzeń i przepisów.

Chociaż w analizie przejawów życia literackiego nie wydaje się w pełni słuszne oddzielanie produkcji piśmienniczej naukowej, zwłaszcza w zakresie humanistyki i publicystyki, od wydawnictw ściśle literackich, warto dla porównania zestawić także liczby odnoszące się do literatury pięknej. Przedstawia je tabela 3.

TABELA 1
Wydawnictwa polskie w latach 1815-1846

rok	Warszawa	Wilno	Kraków	Lwów	Poznań	Wrocław	Inne ośrodki	b.m.w.	łącznie
1815	98	44	51	13	15	7	25	44	297
1817	113	83	52	22	12	13	71	21	387
1819	131	82	55	29	7	17	67	26	412
1821	157	75	45	29	13	31	38	35	423
1823	128	110	41	28	16	21	43	23	410
1825	154	78	39	25	17	18	47	24	402
1827	155	73	34	22	7	12	39	26	368
1829	192	80	47	29	9	14	63	27	461
1831	312	30	41	18	11	12	55	32	511

rok	Warszawa	Wilno	Kraków	Lwów	Poznań	Wrocław	Inne ośrodki	b.m.w.	łącznie
1833	85	38	76	40	5	16	141	25	424
1835	128	87	65	42	14	11	152	52	551
1837	130	64	56	27	21	8	163	34	503
1839	142	41	51	49	11	8	159	39	500
1841	110	73	54	50	45	10	170	45	557
1843	202	53	49	46	50	12	181	39	632
1845	228	67	77	58	82	17	179	26	734
przec.	154	67	52	33	20	14	99	32	471
%	32,6	14,3	11,1	7,0	4,2	3,0	21,0	6,8	100,0

TABELA 2

Wydawnictwa o treści literackiej, naukowej,
popularnonaukowej i publicystycznej w latach 1815-1846

rok	Warszawa	Wilno	Kraków	Lwów	Poznań	Wrocław	Inne ośrodki	b.m.w.	łącznie
1815	61	35	34	8	9	4	17	30	198
1817	69	66	28	11	7	10	36	12	229
1819	83	61	27	15	5	13	36	20	259
1821	101	55	31	15	7	21	23	21	264
1823	66	79	22	14	10	13	22	13	239
1825	82	67	29	13	12	12	21	16	252
1827	93	61	17	14	8	6	19	14	232
1829	124	59	32	20	6	9	44	13	307
1831	193	25	21	11	8	10	37	21	326
1833	48	24	43	28	4	12	92	15	265
1835	73	22	36	24	9	7	95	28	294
1837	75	49	34	19	12	6	121	19	335
1839	81	27	30	31	10	7	105	21	313
1841	101	57	32	29	35	7	111	25	397
1843	113	39	23	28	36	8	118	23	388
1845	140	41	39	33	45	13	122	15	448
przec.	94	48	30	19	14	9	63	19	296
%	31,8	16,1	10,2	6,4	4,7	3,1	21,3	6,4	100,0

Z przedstawionych tabel wynika, że przodującym ośrodkiem ruchu wydawniczego w kraju była przez wszystkie lata istnienia Rzeczypospolitej Krakowskiej Warszawa (z wyjątkiem jedynie r. 1832, nieuwzględnionego w tabeli). Każdy ośrodek wydawniczy ustępował jej pod względem liczby wydawanych książek. Wprawdzie nie tylko tutaj ukazywały się te pozycje, które wywoływały rewolucję w dziejach naszej kultury, ale liczby niedwuznacznie wskazują, że Warszawa od czasów Oświecenia nie straciła znaczenia jako centrum drukiarstwa polskiego.

Jeśli przywiązywać większą wagę do związku między ruchem wydawniczym a życiem literackim, można wysnuć stąd wniosek, że w Warszawie, a nie w Wilnie, znajdował się główny ośrodek tego życia. W przytoczonych cyfrach może znaleźć potwierdzenie sąd prof. Juliana Krzyżanowskiego, który uważa, że tylko dzięki legendzie literackiej, ciężającej nad tą epoką, daje się prymat Wilnu, a nie Warszawie.

TABELA 3
Wydawnictwa o treści literackiej w latach 1815-1846

rok	Warszawa	Wilno	Kraków	Lwów	Poznań	Wrocław	Inne ośrodki	b.m.w.	łącznie
1815	13	2	9	4	3	–	2	14	47
1817	23	9	12	1	1	3	7	2	58
1819	28	8	5	–	1	3	2	5	62
1821	38	11	9	2	–	6	5	3	74
1823	14	19	6	3	1	3	–	1	47
1825	25	10	12	4	1	2	2	6	62
1827	32	12	3	8	2	2	5	–	64
1829	49	19	11	9	1	2	16	1	108
1831	120	5	7	2	2	5	14	9	164
1833	21	10	6	12	4	4	27	2	86
1835	30	6	5	6	–	2	28	3	80
1837	36	17	3	4	2	2	22	1	87
1839	29	8	6	9	5	2	26	2	87
1841	42	32	5	10	15	2	40	6	152
1843	51	28	4	8	11	1	29	4	136
1845	63	18	4	8	13	3	60	6	175
przec.	38	13	7	5	4	3	18	4	93
%	40,9	14,2	7,6	5,5	4,4	3,3	19,7	4,4	100,0

Bibliografia

Źródła

- Anielewski F., *Dumki i fantazje Fr. Żyglińskiego*, „Tygodnik Literacki” 1844, t. 7, nr 32.
- Bandtkie J. S., *Dzieje Królestwa Polskiego*, wyd. powtórne i poprawione, Wrocław 1820.
- Brodziński K., *Pisma*, t. 8, Poznań 1874.
- Chopin F., *Wybór listów*, oprac. Z. Jachimecki, Wrocław 1949, *Bibl. Nar.*, seria 1, nr 131.
- Constitutio Societatis literariae cum Universitate studiorum Cracoviensi coniunctae*, Cracoviae 1815.
- Dembowski E., *Pisma*, t. 4, Warszawa 1955.
- Dembowski E., *Piśmiennictwo polskie w zarysie*, Poznań 1845.
- Dembowski L., *Moje wspomnienia*, t. 1, Petersburg 1898.
- Diariusz Mikołaja Dyakowskiego. Wyprawa wiedeńska Jana III*, „Pszczółka Krakowska” 1821, t. 8-9.
- Dmochowski F. S., *Wspomnienia literackie z dawnych czasów*, „Biblioteka Warszawska” 1866, t. 3.
- Dołęga-Chodakowski Z., *O Słowiańszczyźnie przed chrześcijaństwem oraz inne pisma i listy*, oprac. J. Maślanka, Warszawa 1967.
- Dzieduszycki M., „Szachy” w Polsce, „Czas” 1856, dod. mies.
- Ehrenberg G., *Dźwięki minionych lat (1835 i 1836)*, [Kraków] Paryż 1848.
- [Ehrenberg G.] G. W. E., *Estetyka uważana jako umiejętność*, „Powszechny Pamiętnik Nauk i Umiejętności” 1835, t. 2, z. 2.
- G[rzegorzewska] S. z G[ostkowskich], *Pamiętniki*, „Biblioteka Warszawska” 1856, t. 1-4.
- Gawroński F. S., *Pamiętnik r. 1830/31 i kronika pamiętnikowa (1787-1831)*, Kraków 1916.
- Goszczyński S., *Dzieła zbiorowe*, t. 1, Lwów 1914.
- [Goszczyński S.], *Kronika literacka. Literatura polska od początków r. 1832 do czasów dzisiejszych*, „Powszechny Pamiętnik Nauk i Umiejętności” 1835, t. 1, z. 1.
- Goszczyński S., *Nowa epoka poezji polskiej*, „Powszechny Pamiętnik Nauk i Umiejętności” 1835, t. 2.
- Grabowski A., *Historyczny opis miasta Krakowa i jego okolic*, Kraków 1822.
- Grabowski A., *Wspomnienia*, t. 1-2, wyd. S. Estreicher, Kraków 1909.

- Grabowski M., *Literatura i krytyka*, „Pamiętnik Naukowy” 1837, t. 3, z. 7.
- Hechel F., *Człowiek nauki taki, jakim był. Pamiętniki prof. UJ Fryderyka Hechla*, t. 2, wyd. W. Szumowski, Kraków 1939.
- [Hoffmanowa K. z Tańskich], *O moralności dla kobiet przez autorkę Pamiętki po dobrej matce*, Kraków 1841.
- [Hoffmanowa K. z Tańskich], *Pamiętka po dobrej matce, czyli ostatnie jej rady dla córki*, Warszawa 1819.
- [Hoffmanowa K. z Tańskich], *Święte niewiasty. Obrazki pobożne kobietom żyjącym w świecie ofiarowane*, Warszawa 1844.
- Janowski J. N., *Notatki autobiograficzne 1803-1853*, przygotował do druku M. Tyrowicz, Wrocław 1950.
- Jaszowski S., *Pochwała dziejów*, „Pszczółka Krakowska” 1820, t. 4.
- Jełowicki A., *Moje wspomnienia*, Warszawa 1970.
- Józefczyk A., *Wspomnienie ubiegłych lat*, „Przegląd Polski” 1881, t. 2.
- [Kämpf R.], *Krakau und ein Blick über seine Grenzen*, Leipzig 1844.
- Korespondencja literacka Kajetana Koźmiana z Franciszkiem Wężykiem (1845-1856)*, zebrał, objaśnił i wstępem opatrzył S. Tomkowicz, Kraków 1913.
- Koźmian K., *Pamiętniki*, t. 3, Kraków 1865.
- Kremer J., *Kraków wobec Polski i Sukiennice jego oraz słowo o Bramie Floriańskiej*, Kraków 1870.
- Kremer J., *Listy z Krakowa*, t. 1, Kraków 1843.
- L....., *Do samotności, wiersz napisany przez Polkę*, „Pielgrzym z Tęczyna” 1823, t. 1.
- Lamartine A., *Dumania poety*, wolny przekład D. Lisieckiego, Warszawa 1922.
- Lelewel J., *Pielgrzym w Dobromilu, czyli nauk wiejskich rozbiór z uwagami nad stanem wiejskim w Polsce*, [w:] J. Lelewel, *Rozbiory dzieł obejmujących dzieje albo rzeczy polskie różnymi czasami*, Poznań 1844.
- Lelewel J., *Śpiewy historyczne Juliana Niemcewicza pod względem historii uważane*, Wilno 1817.
- Libera A., *Nowe poezje*, Kraków 1846.
- Libera A., *O kobietach*, „Niewiasta” 1862, nr 28-37.
- [Libera A.], *Poezje Anny L. Krakowianki*, Kraków 1842.
- Lubomirski E., *Groby. W dniu śmierci Tadeusza Kościuszki*, Warszawa 1821.
- [Łętowski L.], *Miscellanea*, t. 1, Kraków 1866.
- Łętowski L., *Wspomnienia pamiętnikarskie*, wyd. 2, Wrocław 1956.
- Majer J., *Pogląd historyczny na Towarzystwo Naukowe Krakowskie z czasu jego związku z Uniwersytetem Jagiellońskim*, Kraków 1858.
- Majer J., *Stanowisko CK Towarzystwa Naukowego Krakowskiego wobec nauki i kraju*, Kraków 1868.
- Majeranowski K., *Król chłopków, czyli Kazimierz Wielki i Bródza*, „Pszczółka Krakowska” 1822, t. 11.
- Majeranowski K., *Pierwsza miłość Kościuszki*, Kraków 1820.
- Majeranowski K., *Pomniki Aleksandra. Scena liryczna*, Kraków 1820.
- [Majeranowski K.] T., *Pielgrzym z Tęczyna* [I odc.], „Pszczółka Krakowska” 1819, t. 1.

Summary

The book presents literary phenomena of the Free City of Krakow, a political formation created by the Congress of Vienna, remaining under the protectorate of the Holy Alliance. The time frames of the historical and literary narration of the work correspond to the period which marks the existence of the Free City of Krakow (the Republic of Krakow). In 1816-1846, a change of literary epochs occurred in the Krakow region and the most valuable part of the Krakow literature of the Romanticism was created. The book arose from the need of systematising of knowledge about this literature, correction of false information, obliterating of unknown areas, reconsideration of a prevailing opinion about importance of the Krakow centre in the literature of the Late Enlightenment and Romanticism in the Polish culture. A literary process within the discussed period has been divided by the author into four phases (1816-1828, 1828-1830, 1831-1840, 1841-1846). This periodisation functions as a compositional factor of the book. Beside literature, the author presents broadly literary life of the city (periodicals and printing, institutions, literary communication, as well as literary tradition and awareness, social circles of literature reception), and set of conditions and circumstances from the scope of social culture, customs, politics, accompanying the literary life.

Such conditions and circumstances are discussed in the first chapter *Ekologia kulturowa życia literackiego Rzeczypospolitej Krakowskiej* [*Cultural Ecology of the Literary Life of the Republic of Krakow*]. The chapter presents following issues: publishing movement in the city and region; periodicals; printing; circulation of the printed words due to bookselling, reading rooms, libraries (taking account of the reality of book trade and censorship control of publications); theatre in the Free City; centres of the literary life – salons, professors' houses, unions and associations, cafes and public premises.

The second chapter *W stronę przeszłości narodowej (1815-1828)* [*In the Direction of the National Past in 1815-1828*] discusses historicism, folksiness and nationality

as idealistic dominants of the Late Enlightenment of Krakow. The book emphasised the activity of the Bishop Jan Paweł Woronicz, his cultural and patriotic initiatives (museum decoration of the bishop's palace, worship of Kościuszko), and people of culture creating the special environment around this person. Moreover, the author discusses here research achievements of J. S. Bandtkie and writing of A. Grabowski. The presence of Krakow monuments, topography and tradition of the region and local customs in the subject area of poetry, prose and painting have been also indicated.

The third chapter shows *Przełom romantyczny w Krakowie* [*The Romantic Breakthrough in Krakow*], connected primarily with the literary activity of Józef Łapsiński in 1828-1830. The poetry of Mickiewicz became an inspiring factor for the Krakow youth at that time. A new attitude towards literature and life is personified by Łapsiński, the author of the poetry book *Poezyje* (1829) and the young man with a complicated biography. His poetic method is eclectic, with a tinge of sentimentalism, and his romantic attitude manifests in orientalism and experiencing phenomena of nature. Controversies concerning his *Poezyje* initiated – within the Krakow environment – disputes of romantic breakthrough.

The fourth chapter is entitled *W atmosferze starć ideowych (lata 1831-1840)* [*In the Atmosphere of Idealistic Confrontations in 1831-1840*]. After the November Uprising, one could observe in Krakow the polarisation of opinions, forming political clubs with conflicting objectives, and radical presentations of revolutionary and democratic moods (Goszczyński, Ehrenberg). Polemic confrontations included issues of the national past, social rules, religion. Original critical and literary ideas as well as aesthetic ones, tinged with political or social emphases, were formulated by Goszczyński and Ehrenberg. Ambivalent historical purport characterised the work *Katedra na Wawelu* [*The Wawel Cathedral*] by Wasilewski. In Krakow (and Lviv), the Slavophilia movement developed on a larger scale; folksiness acted as an important factor in literature.

The fifth chapter is called *Na przykładzie Anny z Schugtów Terleckiej (O udziale kobiet w życiu literackim Krakowa)* [*The Example of Anna Schugt Terlecka. About the Participation of Women in the Literary Life of Krakow*]. In the time of the Romanticism, importance of women in literature was greater. Such a situation resulted from, among other things, the character of this cultural movement. Schugt-Terlecka belonged to the first women who were enthusiasts and exponents of the Romanticism in Krakow. In her works, one can see symptomatic traits of the Krakow romantic epoch: worship of Mickiewicz, pietism towards monuments, Slavophilia, folksiness.

The sixth chapter concerns the situation after 1840 – *U schyłku istnienia Rzeczypospolitej Krakowskiej* [*At the Decline of the Republic of Krakow*]. This period is characterised by economic and cultural stagnation. On the other hand, cooperation between Krakow and Wielkopolska [Greater Poland] developed; connection between issues of literature and social ideology was stronger. Anna Libera and Franciszek Żygliński,

the poets and artists, were the leading personalities among literary men at that time. Furthermore, Krakow was visited by Cyprian Norwid (this visit can be traced in his works) and Wincenty Pol – as one of the followers of Jan Kochanowski worship. The year of 1846 brings the turbulent “Galician events” which were depicted in literature. Among main figures of Krakow history one can find Edward Dembowski. The death of this emissary and Wasilewski constitutes a historical and cultural ceasura. Shorty after these events, the Free City of Krakow ceased to exist.

The book includes also chronological tables. In four columns, the author presents dates concerning: the most important political events; cultural facts; literary events and phenomena in the Republic of Krakow, important political, cultural and literary events in the Polish lands.

Keywords: literature, literary life, Free City of Krakow, Enlightenment, Romanticism, historicism, folksiness, Slavophilia

Zenon Jagoda urodził się w 1931 r. w Koluszkach. Od najmłodszych lat łączyły go jednak z Krakowem różnorakie i ścisłe związki. Tutaj ukończył szkołę podstawową, średnią (nieistniejące już dziś II Liceum im. św. Jacka), tu na Uniwersytecie Jagiellońskim odbył studia polonistyczne pod kierunkiem prof. Juliusza Kleinera. Po otrzymaniu dyplomu uczył języka polskiego w liceum ogólnokształcącym w Lublińcu. W latach 1958–1967 był pracownikiem Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Od tego czasu swoje zainteresowania naukowe zaczął dzielić między historię literatury i dydaktykę języka polskiego. Prace Zenona Jagody były drukowane m.in. w „Roczniku Naukowo-Dydaktycznym WSP w Krakowie”, „Ruchu Literackim”, „Pracach z Dydaktyki Szkoły Wyższej”, „Dydaktyce Szkoły Wyższej”. Współpracował z „Polskim Słownikiem Biograficznym”. Był także współautorem obszernej *Bibliografii metodyki nauczania języka polskiego*. Od 1967 r. prowadził wykłady i ćwiczenia z dydaktyki literatury na Uniwersytecie Jagiellońskim w Zakładzie Metodyki Nauczania Języka Polskiego i Literatury, gdzie zajmował się też badaniami nad językiem Oświęcimia, tzw. lagerszprachą, czyli słownictwem i frazeologią hitlerowskich obozów koncentracyjnych. Zmarł w 1981 r.

ISBN 978-83-8138-535-0

INSTYTUT
LITERATURY

<https://akademicka.pl>